

НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СІРЕНКО Наталя Миколаївна

УДК 338.246.87: 338.432

**Організаційно-економічний механізм антикризового розвитку
сільськогосподарських підприємств регіону**

08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Миколаївському державному аграрному університеті
Міністерства аграрної політики України

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Куліш Микола Юхимович,
Миколаївський державний аграрний університет,
професор кафедри економіки сільського господарства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гудзинський Олексій Дмитрович,
Національний аграрний університет,
професор кафедри менеджменту

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Кісіль Микола Іванович,
Національний науковий центр
“Інститут аграрної економіки” УААН,
завідувач відділу інвестицій

Провідна установа - **Подільський державний аграрно-технічний університет**
Міністерства аграрної політики України,
кафедра менеджменту і маркетингу,
м. Кам'янець-Подільський

Захист відбудеться “19” травня 2005 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 26.004.01 у Національному аграрному університеті за адресою: 03041,
м. Київ-41, вул. Героїв оборони, 15, навчальний корпус 3, аудиторія 65

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного аграрного
університету за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Героїв оборони, 13, навчальний
корпус 4, к. 41

Автореферат розісланий “___” квітня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Балановська Т.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки продовжують розвиватися на розбалансованій системі правових, організаційних, економічних, соціально-психологічних та інституціонально-структурних механізмів. Відсутність цілісно-системного забезпечення трансформаційних змін призвела до невизначеності у функціонуванні та напрямках стратегічного розвитку суб'єктів господарювання в АПК. Як наслідок, понад 50% сільськогосподарських підприємств є збитковими. Значна їхня частина знаходиться на межі критичного та катастрофічного ризику, що проявляється через кризові явища. Є досить аргументів, щоб стверджувати, що останні зумовлені несистемним і некомплексним підходом до проведення ринкових реформ, недостатністю теоретичного і методологічного забезпечення системи антикризової діяльності підприємницьких структур.

Слід зазначити, що розв'язанню цієї проблеми присвячені праці в основному зарубіжних вчених, серед яких Е.І.Альтман, Е.Х.Бівер, Джеральд М.Майер, Джемс Е.Раух, Р.Ж.Тафлер, Е.М.Коротков та інші. Вітчизняні ж вчені переважно займаються питаннями ефективного розвитку підприємств АПК, яким присвячені праці І.П.Булеєва, В.М.Гееця, О.Д.Гудзинського, В.А.Дедекаєва, В.І.Дубницького, М.Я.Дем'яненка, О.Ю.Єрмакова, А.О.Зайнчковського, М.І.Кісіля, М.І.Крупки, М.Ю.Куліша, Л.О.Лігоненка, М.Й.Маліка, Б.Й.Пасхавера, П.П.Руснака, П.Т.Саблука, В.К.Савчука, В.К.Терещенка, О.О.Терещенка та багатьох інших.

Тим часом, реальна ситуація вимагає розробки теорії, методології і практики управління антикризовою діяльністю підприємств. На сучасному етапі для підвищення результативності антикризової діяльності основну увагу необхідно приділити удосконаленню організаційно-економічного механізму як системи заходів ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Необхідність формування ефективної системи організаційно-економічного механізму та розробки науково обґрунтованих стратегій антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств є надзвичайно актуальною теоретико-прикладною задачею, що й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Миколаївського державного аграрного університету з теми “Економічна ефективність виробництва в реформованих господарських формуваннях”, яка є складовою програми наукових досліджень ННЦ “Інституту аграрної економіки” УААН на 2001-2005 рр. “Розробити пропозиції по організації ефективного виробництва в господарських формуваннях ринкового типу” (номер державної реєстрації 0102U00259).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка наукових пропозицій щодо удосконалення системи організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі задачі:

- узагальнити теоретичні основи антикризової діяльності підприємств з метою формування системи цілеспрямованих заходів для їхнього ефективного розвитку;

- обґрунтувати методичні підходи дослідження кризових явищ у сільськогосподарських підприємствах з урахуванням їхніх стадій, що дасть змогу визначити причини та симптоми економічної кризи;

- дослідити існуючий стан організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону з урахуванням: ресурсного потенціалу, потенціалу менеджменту, фінансового стану, результативності діяльності, потенціалу сформованих можливостей організаційно-економічного та соціально-психологічного характеру;

- обґрунтувати стратегії антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств з урахуванням етапів життєвого циклу організації, стадій кризи, інноваційного потенціалу;

- обґрунтувати пропозиції щодо розробки стратегічного плану антикризового розвитку сільськогосподарського підприємства, яке знаходиться на стадії кризи ліквідності;

- удосконалити організаційно-економічний механізм антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств шляхом розробки системи заходів, спрямованих на забезпечення синергетичного ефекту.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічний механізм антикризового розвитку виробничо-господарських систем.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та прикладних положень організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною основою проведеного дослідження стали надбання економічної теорії, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з питань циклічності функціонування і організаційно-економічного механізму антикризового розвитку підприємств.

Методологічну основу дисертаційного дослідження залежно від спрямованості вирішуваних задач становлять загальнонаукові та спеціальні методи, які ґрунтуються на сучасних засадах економічних і споріднених з ними наук. У роботі застосовувалися такі методи: монографічний – при вивченні літературних джерел та дослідженні розвитку поставлених проблем; динамічний, системний, рейтингової оцінки, математико-статистичні, аналізу бухгалтерської звітності – при оцінці сучасного стану організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону; групування – для виявлення взаємозв'язку показників, які характеризують сучасний організаційно-економічний механізм антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств; діагностики – для виявлення упреждувальних дій щодо можливостей реалізації стратегій розвитку підприємств; розрахунково-конструктивний, порівняльний, графічний – при порівнянні показників; імітаційного моделювання, послідовних ітерацій, пропорційних залежностей показників – для прогнозування результативного організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-законодавчі акти України, статистичні матеріали управлінь сільського господарства і продовольства Братської, Єланецької, Арбузинської районних державних адміністрацій Миколаївської області, Головного управління сільського господарства і продовольства

України, сільськогосподарських підприємств Миколаївської області, наукові та інформаційно-публіцистичні видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

Вперше:

- обґрунтовано методологічні підходи до формування результативного організаційно-економічного механізму антикризового розвитку підприємств як єдиної цілісності, які базуються на збалансованій системі компонентів останньої з соціально-психологічними, правовими та інституціональними елементами (С. 5, 11, 12);
- розроблено алгоритм дослідження економічної кризи у сільськогосподарських підприємствах, який враховує стадії розвитку кризових ситуацій, критерії їхньої оцінки та систему показників у розрізі класифікаційних груп (С. 6, 7).

Отримали подальший розвиток:

- теоретичні положення щодо сутності організаційно-економічного механізму антикризового розвитку підприємницьких структур у системі взаємодіючих соціально-психологічних та інституціонально-структурних елементів (С. 5);
- методологічні підходи до комплексної оцінки сучасного стану організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств шляхом врахування життєвих циклів організації, ресурсного, управлінського та інших потенціалів підприємств (С. 6, 7);
- теоретико-методологічні підходи до формування стратегій антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств та адекватні організаційно-економічні механізми забезпечення їхньої реалізації з урахуванням стадії кризової ситуації, життєвих циклів організації, інноваційного потенціалу підприємства (С. 12, 13);
- пропозиції щодо розробки стратегічного плану антикризового розвитку сільськогосподарського підприємства, яке знаходиться на стадії кризи ліквідності (С. 12).

Доповнено методуку:

- оцінки впливу факторів на результативні показники господарювання, яка ґрунтується на принципі комплексності, що включає організаційні, економічні, соціально-психологічні та інституціонально-структурні компоненти і є передумовою зведено-аналітичної інформації для розробки заходів щодо удосконалення організаційно-економічного механізму як цілісної системи, адекватної вимогам антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств (С. 9, 11);
- проведення бальної оцінки інвестиційної привабливості регіону із врахуванням соціально-політичних, економічних та зовнішньоекономічних факторів (С. 13).

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертації можуть бути використані сільськогосподарськими підприємствами у процесі розробки заходів, спрямованих на подолання економічної кризи та подальшого ефективного розвитку.

Практичне значення одержаних результатів підтверджують довідки про їхнє використання, а саме: пропозиції щодо системи заходів по удосконаленню економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств, методика визначення стадії економічної кризи на сільськогосподарських підприємствах району, напрями організації антикризової діяльності сільськогосподарських підприємств району із врахуванням особливостей стратегічного розвитку на кожній стадії

кризи, впровадженні Управлінням сільського господарства і продовольства Братської районної державної адміністрації Миколаївської області (довідка № 252 від 01.09.2004 р.); методика діагностування стадій кризи та пропозиції щодо виходу підприємства з кризи результатів, рекомендовані до впровадження сільськогосподарським пайовим товариством “Урожай” Братського району Миколаївської області (довідка № 97 від 17.08.2004 р.); прийнятий до впровадження стратегічний план подолання кризи ліквідності сільськогосподарським товариством з обмеженою відповідальністю “Братське” Братського району Миколаївської області (акт № 49 від 30.03.2004 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення проблеми антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств. Усі наукові результати та висновки, які викладені в дисертаційній роботі і виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися і обговорювалися на наступних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Соціально-економічні проблеми природокористування та екології” (м. Миколаїв, МДАА, 10-12 жовтня 2001 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Сучасні проблеми економіки підприємства” (м. Дніпропетровськ, ДНУ, 5 листопада 2003 р.); IV Міжнародній науковій конференції студентів та молодих учених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (м. Донецьк, ДонНУ, 9-12 грудня 2003 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічні проблеми села в пореформений період” (м. Миколаїв, МДАУ, 22-24 вересня 2004 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції “Ринкова трансформація економіки АПК” (м. Харків, ХНТУСГ, 2-3 грудня 2004 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано сім наукових праць, шість з яких - наукові статті у фахових виданнях (з них одна у співавторстві) загальним обсягом 1,1 друк.арк., одні тези доповіді загальним обсягом 0,1 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань) та 18 додатків. Основна частина роботи викладена на 184 сторінках комп'ютерного тексту, містить 49 таблиць, 29 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми дисертації, сформульовані мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, відображені наукова новизна, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача та апробація результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **“Теоретичні основи організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств”** – розкривається сутність організаційно-економічного механізму антикризового розвитку соціально-економічної системи, який має здатність узгоджувати протиріччя між

функціонуванням та розвитком підприємства та є необхідною умовою подолання та попередження економічної кризи.

Результативність діяльності сільськогосподарських підприємств у їхньому стратегічному розвитку, як підтверджують наші дослідження, залежить від рівня сформованості і дієвості організації та менеджменту як системи, збалансованості її основних елементів, включаючи й організаційно-економічний механізм управління антикризовими процесами. Організаційно-економічний механізм антикризового розвитку підприємницьких структур як інтегровану локальну систему в економічній літературі практично не розкрито. Більшість авторів окремо розглядають організаційний та економічний механізми. Така позиція нами не підтримується, оскільки вона не сприяє повному використанню потенціалу названих механізмів, які обумовлені їхньою взаємодією і забезпечують синергетичний ефект системи.

Поклавши в основу вимоги системності і комплексності та функціональну цільову спрямованість, організаційно-економічний механізм антикризового розвитку підприємств слід розглядати як сукупність організаційних форм і методів регулювання економічних процесів і суспільних дій економічних суб'єктів, спрямованих на запобігання або подолання криз відповідно до цілей та стратегічних тенденцій розвитку підприємства на основі знання прояву та дії економічних законів, використання організаційно-економічних, правових, соціально-психологічних інструментів та інституціонально-структурних утворень. При цьому необхідно акцентувати увагу на збалансованості згаданих інструментів як компонентів інтегрованої організаційно-економічної системи антикризового розвитку підприємств з підсиленням значимості соціально-психологічних та інституціонально-структурних факторів.

Такий підхід підтверджується результатами як наших досліджень, так і вітчизняних науковців. Так, проведене опитування показало, що понад 50% респондентів у регіонах України не підтримують земельний ринок. Розмах варіації в розрізі областей коливається від 30 до 92 відсотків. Зроблено висновок, що поспішно проведена реформа в аграрному секторі економіки без врахування особливостей ринкових соціально-економічних трансформацій аграрної сфери, ціннісних орієнтацій, психологічної готовності юридичних і фізичних суб'єктів діяльності та менеджменту до проведення змін в комплексі з іншими факторами стали причиною системної кризи в сільському господарстві.

У дисертаційній роботі уточнено сутність кризових явищ та антикризового розвитку. Кризові явища нами розглядаються в системі циклічного розвитку підприємств як результат розбалансованості в тріаді “функції – ресурси, обов'язки - право, відповідальність - влада”, в обґрунтовано обраних стратегіях та механізмах їхньої реалізації, що знижує коефіцієнт використання потенціалу можливостей при досягненні цілей, а в цілому – різко знижує конкурентоспроможність підприємств у зовнішньому конкурентному середовищі.

Антикризовий розвиток – це керований процес запобігання або подолання кризи, який відповідає цілям підприємства та відповідним тенденціям його стратегічного розвитку.

Організаційно-економічний механізм антикризового розвитку підприємств розглядається як система з основними елементами: задачами; функціями; об'єктами антикризового впливу та суб'єктами антикризової діяльності; методами та меха-

нізмами забезпечення антикризового розвитку; ресурсним, інформаційним та методологічним забезпеченням.

Обґрунтовані основні принципи формування організаційно-економічного механізму антикризового розвитку підприємств та розкрита їх змістовна сутність. Розроблена система інформаційної комунікації, взаємодії організаційно-економічного механізму антикризового розвитку підприємств з системою управління їхньою конкурентоспроможністю, формування та використання можливостей.

У роботі обґрунтовано методичний підхід до дослідження механізму виникнення кризи у сільськогосподарських підприємствах, в основу якого покладено розподіл кризового процесу на стадії: стратегічної кризи, кризи результатів, кризи ліквідності та банкрутства. Для цього було запропоновано систему показників (коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт забезпечення власними засобами, коефіцієнт автономії, коефіцієнт чистої виручки, загальна рентабельність, оборотність основних засобів, розмір збитків, кредиторської заборгованості), яка дозволяє попередньо констатувати стадію кризи та визначити чинники, які її зумовили. Подальший системний підхід до пошуку внутрішніх та зовнішніх резервів ефективної антикризової діяльності потребує всебічної діагностики кризового процесу, основними етапами якої повинні стати оцінка та аналіз економічного потенціалу підприємства, результатів фінансово-господарської діяльності, системи управління в поєднанні із аналізом зовнішнього середовища. Застосування запропонованої методики рейтингової експрес-оцінки дає можливість об'єднати різні характеристики фінансового стану та дати кількісну оцінку фінансового стану підприємств.

Однією з важливих проблем є обґрунтування допустимих відхилень у забезпеченні нижньої межі конкурентоспроможності підприємств. У зв'язку з цим, на основі узагальнення точок зору авторів та власних доповнень, запропоновані методичні підходи, які дозволяють виявити величину відхилень від нормативної (стандартної, розрахункової) величини показника, а відповідно, і встановити рівень ризику та рівень розвитку кризових ситуацій. В основу уточненої нами методики покладено потенціал системи, який охоплює виробничий, технологічний, біологічний, організаційний, кадровий та управлінський потенціали. Формалізація даної методики відображена в третьому розділі дисертаційної роботи.

У другому розділі – **“Аналіз стану організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону”** – дана оцінка діяльності сільськогосподарських підприємств регіону; здійснено діагностику стадій їхнього кризового стану та визначено чинники, які його зумовили; досліджено сучасний стан організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону.

У процесі аналізу існуючого стану соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств регіону встановлено, що більша частина підприємницьких структур аграрного спрямування Миколаївської області знаходиться у стані економічної кризи (питома вага збиткових сільськогосподарських підприємств у загальній кількості понад 42%).

Для поглибленого дослідження стану підприємств, які знаходяться у кризі, та виявлення резервів для впровадження заходів щодо її подолання, нами на основі

розробленої методики було здійснено діагностику кризового стану 48 сільськогосподарських підприємств Миколаївської області. На кожному конкретному підприємстві було визначено стадію кризи із врахуванням, що початковою та найбільш легкою за своїми наслідками є стратегічна криза, а кінцевою – стадія можливого банкрутства. Проведена діагностика досліджуваної сукупності підприємств дала наступні результати:

- відсутні суб'єкти господарювання, криза в яких знаходилася б на початковій стадії. Це свідчить про те, що можливості технологічного розвитку вже втрачено, створився дефіцит інноваційного потенціалу. У результаті спостерігається поглиблення кризових процесів, що призвело до ситуації, коли стратегічна криза є взагалі відсутньою, тобто підприємства вже втратили можливості ефективного, а головне, швидкого за своїми наслідками впровадження оздоровчих заходів. Заходи антикризового розвитку на стадії кризи результатів мають на меті послабити кризу та створити умови, за яких вона поступово перейде на стадію стратегічної кризи. Лише після цього можливе повне оздоровлення підприємства;

- у кризі результатів знаходиться 31,3% підприємств, розмір прибутку в яких недостатній для забезпечення ефективної діяльності. При цьому проблеми майже не пов'язані із ресурсним забезпеченням (рентабельність активів 7,3% при критичному значенні по Україні 2%), а стосуються несприятливого співвідношення між цінами та собівартістю, неефективної маркетингової політики, відсутності інноваційного потенціалу та інвестиційних коштів;

- підприємства, які перебувають у кризі ліквідності (27,1%), характеризуються істотними втратами у виробництві, хронічною нестачею оборотних засобів, підвищенням простроченої кредиторської заборгованості і кредитними обмеженнями;

- найвища питома вага у досліджуваній сукупності належить підприємствам на стадії можливого банкрутства (41,7%), виробництво в яких збиткове, при чому збитки перевищують допустимі межі, а збитковість використання активів в середньому наближається до 25 відсотків. Цілком зрозуміло, що визнання такої кількості сільськогосподарських підприємств реальними банкрутами з подальшою ліквідацією їхніх активів стало б із соціальної та економічної доцільності невиправданим і нерозумним кроком. З іншого боку, таке становище довго тривати не може і потребує рішучих дій щодо його виправлення.

Для впровадження заходів щодо зниження негативних наслідків економічної кризи та її подолання, реалізації антикризової стратегії господарствам необхідна акумуляція усіх наявних ресурсів: виробничого, інтелектуального та управлінського потенціалів. Це потребує формування дієвої системи менеджменту та його складової - контролінгу. Найбільш сприятливий стан ресурсів у підприємствах, які знаходяться в кризі результатів. Вони характеризуються відносно високим рівнем ресурсного потенціалу, який забезпечує ефективність ведення господарювання (табл. 1).

При дослідженні встановлено взаємозв'язок правових, організаційних аспектів управління з ефективним розвитком підприємств. Найбільш результативною є діяльність відкритих акціонерних товариств, які одержують в середньому на одне підприємство 18,6 тис.грн. прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь; закриті акціонерні товариства поступаються кінцевими економічними показниками господарювання (10,9 тис.грн. збитку у розрахунку на 100 га сільсь-

когосподарських угідь); державні підприємства працюють рентабельно (7,8%), хоча і мають менші доходи від реалізації продукції, ніж закриті акціонерні товариства; неефективно працюючими сільськогосподарськими підприємствами Миколаївської області виявилися товариства з обмеженою відповідальністю та агрофірми (рівень збитковості відповідно – 4,0% та 0,9 відсотків).

Таблиця 1

Результативність господарювання сільськогосподарських підприємств
Миколаївської області на стадіях економічної кризи

Показники	Групи підприємств за стадією кризи			У середньому по сукупності підприємств
	банкрутство	криза ліквідності	криза результатів	
Кількість підприємств у групі	20	13	15	48
У середньому по групі рівень ресурсного потенціалу, коеф.	0,742	0,969	1,339	1,000
Валова продукція сільського господарства (у порівнянних цінах 2000 р.), тис.грн.:				
- на 1 підприємство	649,4	951,2	2363,6	1287,6
- на 100 га сільськогосподарських угідь	23,9	28,8	59,8	38,8
Виручка від реалізації, тис.грн.:				
- на 1 підприємство	1360,2	2564,4	3798,3	2448,3
- на 100 га сільськогосподарських угідь	50,0	77,5	96,1	75,0
Чистий прибуток (+) (збиток (-)), тис.грн.:				
- на 1 підприємство	-311,8	107,5	392,6	21,9
- на 100 га сільськогосподарських угідь	-11,5	3,2	9,9	0,7
У середньому по групі рівень рентабельності (+) (збитковості (-)) активів, %	-14,7	3,0	7,3	0,4

Встановлено, що зміна організаційно-правової форми господарювання, як антикризовий захід, призводить до позитивної або негативної зміни взаємозв'язків між підсистемами організаційної структури, а це, в свою чергу, впливає на результати діяльності. Так, ПСП "Агрофірма "Колос" Єланецького району, яке у 2003 році стало правонаступником СТОВ "Агро-темп", за один виробничий цикл змогло частково подолати економічну кризу та одержати прибутки. При цьому рівень рентабельності продаж та активів склав відповідно 4,7% і 2,4 відсотки. У 2002 році рівень збитковості активів підприємства склав 82,2 відсотки. Зміна виробничих

відносин та форми власності на засоби виробництва зумовила структурні перетворення, які позитивно вплинули на соціально-економічну систему. Така ж ситуація спостерігається і на трьох інших досліджуваних господарствах, які змінили організаційно-правову форму.

На основі розроблених багатофакторних кореляційно-регресійних моделей впливу факторних показників на обсяг валової продукції сільського господарства та величину грошових надходжень на 100 га сільськогосподарських угідь було зроблено висновок, що сільськогосподарські підприємства не використовують у повному обсязі власних можливостей (формули (1) і (2)).

$$Y_1 = 64,380 + 0,105X_1 - 0,318X_2 - 0,241X_3 - 0,801X_4 + 0,001X_5, \quad (1)$$

де Y_1 - обсяг валової продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.; X_1 - основні виробничі засоби на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.; X_2 - розмір сільськогосподарських угідь в розрахунку на 1 середньорічного працівника, га; X_3 - питома вага продукції рослинництва в структурі валової продукції, %; X_4 - питома вага продукції тваринництва в структурі валової продукції, %; X_5 - розмір сільськогосподарських угідь, га.

$$Y_2 = 118,852 + 0,288X_1 - 0,504X_2 - 1,191X_3 + 0,117X_4 + 4,618X_5 - 0,009X_6, \quad (2)$$

де Y_2 - величина грошових надходжень на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.; X_1 - основні виробничі засоби на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.; X_2 - розмір сільськогосподарських угідь в розрахунку на 1 середньорічного працівника, га; X_3 - питома вага виручки від реалізації продукції рослинництва в структурі грошових надходжень господарства, %; X_4 - питома вага виручки від реалізації продукції тваринництва в структурі грошових надходжень господарства, %; X_5 - питома вага виручки від реалізації продукції власної переробки в структурі грошових надходжень господарства, %; X_6 - розмір сільськогосподарських угідь, га.

В якості факторних ознак було прийнято ресурсний потенціал за видами ресурсів та спеціалізацію, яка проявляється через питому вагу виручки від реалізації конкретного виду продукції у структурі грошових надходжень підприємств. Було виявлено, що із збільшенням можливих величин результативних показників, коефіцієнт використання можливостей зменшується, тобто низький економічний рівень підприємств та наявність кризових процесів робить неможливим досягнення результативності, яка обумовлена наявними ресурсами (табл. 2).

При цьому особливого значення набуває оцінка фінансового стану підприємств, як здатності фінансувати свою діяльність. На основі проведеного дослідження були встановлені фактори, які впливають на фінансовий стан, із врахування взаємозв'язків між показниками виробничої, комерційної та фінансової діяльності. На основі побудованої кореляційно-регресійної моделі теоретичних значень рейтингу фінансового стану (формула (3)) встановлено, що для покращення фінансового стану підприємствам необхідно підвищувати рівень та ефективність використання ресурсного потенціалу, потенціалу менеджменту, активів.

$$Y = -1,203 - 0,982X_1 - 0,488X_2 + 0,791X_3 + 1,357X_4 - 0,001X_5 + 0,001X_6 - 0,001X_7 - 0,001X_8 + 0,001X_9 - 0,001X_{10} + 0,001X_{11}, \quad (3)$$

де Y - рейтинг фінансового стану підприємств, коефіцієнт; X_1 - рівень потенціалу трудових ресурсів, коефіцієнт; X_2 - рівень потенціалу основних засобів, коефіцієнт; X_3 - рівень потенціалу земельних ресурсів, коефіцієнт; X_4 - ефективність використання ресурсного потенціалу, грн.; X_5 - потенціал менеджменту, коефіцієнт; X_6 - дохід (виручка) від реалізації продукції рослинництва, тис.грн.; X_7 - дохід (виручка) від реалізації продукції тваринництва, тис.грн.; X_8 - дохід (виручка) від реалізації продукції власної промислової переробки, тис.грн.; X_9 - валюта балансу, тис.грн.; X_{10} - власний капітал, тис.грн.; X_{11} - власні оборотні засоби, тис.грн.

Таблиця 2

Групування сільськогосподарських підприємств Миколаївської області за величиною можливих грошових надходжень на 100 га сільськогосподарських угідь

Показники	Групи підприємств за можливими грошовими надходженнями на 100 га с.-г. угідь, тис.грн.			У середньому по сукупності підприємств
	I до 75	II 76-186	III більше 186	
Кількість підприємств у групі	26	18	4	48
Фактичний обсяг валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.	21,9	53,8	99,2	38,8
Розрахунковий обсяг валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.	32,4	32,6	75,8	38,8
Коефіцієнт використання можливостей	0,678	1,648	1,309	1,000
Фактична величина грошових надходжень на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.	44,0	86,3	367,7	75,0
Розрахункова величина грошових надходжень на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.	21,7	116,2	390,2	75,0
Коефіцієнт використання можливостей	2,029	0,743	0,942	1,000

Оцінка їхнього взаємозв'язку свідчить про невідповідність системи менеджменту сформованому потенціалу, тобто сформованим можливостям. У багатьох підприємствах фактично не здійснюється управління формуванням та використанням потенціалу можливостей.

Шляхом співставлення фактичних та розрахункових показників встановлено, що розмах варіації коефіцієнта використання внутрішньосистемних можливостей із

врахуванням зовнішніх факторів коливається від 0,7 до 1,4. У понад 40% підприємств коефіцієнт використання можливостей знаходиться на рівні 80 відсотків.

У третьому розділі – **“Формування ефективної системи організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону”** – обґрунтована методологія формування результативного організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств. В її основу покладені: цільова спрямованість антикризового розвитку системи; ціна ефекту можливостей сільськогосподарських підприємств, які базуються на техніко-технологічному, біологічному, організаційно-економічному, кадровому, управлінському та інформаційному потенціалах; обґрунтованість стратегій розвитку підприємств з урахуванням їхнього фінансового стану, потенційних можливостей, інноваційної спрямованості; пріоритетність стадії стратегічного розвитку підприємств у загальній схемі взаємодіючих процесів забезпечення ефективного функціонування підприємств; відхід від стратегії виживання через стабілізацію, орієнтацію лише на внутрішні фактори і пасивну реакцію господарських структур до стратегій розвитку через інновації, максимальне використання факторів зовнішнього середовища, активну дію підприємств; система управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур як основа забезпечення їхнього антикризового функціонування. Реалізація названих методологічних підходів потребує реорганізації існуючих організаційних структур, зміни центрів відповідальності, формування кадрового потенціалу на новій якісній основі.

У дисертаційній роботі доведена об'єктивна необхідність випереджаючими темпами розвивати систему менеджменту, організаційний механізм та інтелектуальний потенціал порівняно з впровадженням техніко-технологічних та інших нововведень. Такий висновок зроблено на основі вивчення факторів впливу на кінцеві результати господарювання.

У процесі подальшого реформування сільськогосподарських підприємств у напрямі розвитку інтеграційно-кооперативних та корпоративних відносин потрібно зробити акцент на необхідності розвитку інституціонально-структурних компонентів, а саме: формальних і неформальних інститутів, правил, процедур, цінностей та ін. Це дозволить сформувати комплексну систему антикризової діяльності підприємств. При цьому повинні враховуватися регіональні фактори: регіональна соціально-економічна політика, політика сталого розвитку регіону, регіональна виробнича інфраструктура, регіональна інституціонально-структурна компонента, інвестиційна привабливість регіону. Рівень їхнього розвитку та впливу пропонується визначати на основі моделі залежності результативних показників від факторних, яка має такий вигляд (формула (4)):

$$Y_p = \frac{\sum_{i=1}^n N_{\phi}}{n_k}, \quad (4)$$

де Y_p – регіональний рівень розвитку, коефіцієнт;

N_{ϕ} – результативність факторів рівня розвитку регіонів, коефіцієнт;

n_k – кількість факторів, які характеризують рівень розвитку регіонів.

Для їхнього визначення використовуються індикатори економічного, соціального та екологічного розвитку, а також критерії, які характеризують інвестиційну привабливість регіонів (потенціал регіону та розвиток його складових: економічний, експортно-імпортних операцій, ринкових відносин).

Розроблена система критеріїв оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств, яка покладена в основу визначення: потенціалу їхніх конкурентоспроможних можливостей, рівня антикризового розвитку, обґрунтування стратегій та способів їхньої реалізації. Основними критеріями є потенціал системи, економічна активність, інноваційна діяльність, фінансовий стан, інституціонально-структурний компонент, внутрішньосистемні індикатори економічного, соціального та екологічного розвитку.

Оцінку досягнутого рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств пропонується здійснювати за формулою (5):

$$K_k = \frac{CK_{ПС} \cdot K_{ПМП} \cdot K_{ДЦП}}{CK_{ПК} \cdot K_{ПМК} \cdot K_{ДЦК}}, \quad (5)$$

де K_k – коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства;

$CK_{ПС}$ – середній коефіцієнт потенціалу системи (підприємства);

$K_{ПМП}$ – коефіцієнт потенціалу менеджменту підприємства;

$K_{ДЦП}$ – коефіцієнт досягнення цілей підприємством;

$CK_{ПК}$ – середній коефіцієнт потенціалу конкурента;

$K_{ПМК}$ – коефіцієнт потенціалу менеджменту конкурента;

$K_{ДЦК}$ – коефіцієнт досягнення цілей конкурентом.

У дисертаційній роботі на основі узагальнення точок зору авторів та власних розробок розкриті методики визначення названих коефіцієнтів. За рівнем наближення названих коефіцієнтів до одиниці визначається і рівень антикризової діяльності підприємств.

У методологічному плані розроблена система організаційних заходів забезпечення антикризового розвитку підприємств, яка включає: портфель стратегій та схему їхнього вибору, систему формування організаційно-економічного механізму, адекватного обраним стратегіям, з врахуванням рівня соціально-економічного розвитку підприємств та їхніх життєвих циклів, стратегічні альтернативи за стадіями кризи, структури маркетингового антикризового управління. Структуру управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації доповнено функціональними антикризовими групами, до складу яких рекомендовано вводити посади: експертів-аналітиків, інноваторів, фінансистів, спеціалістів з реалізації стратегій виходу з кризи.

На прикладі СТОВ “Братське” Братського району побудована функція життєвого циклу, яка покладена в основу обґрунтування прогностичного розвитку даного підприємства на 2007 рік (рис. 1). Впровадження запропонованого стратегічного плану антикризового розвитку для СТОВ “Братське” дасть наступні результати: у перший

рік збільшення чистого прибутку на 25,2%, за період 2004-2007 рр. – на 74,5%; покращення ситуації та перехід кризи на стадію стратегічної кризи.

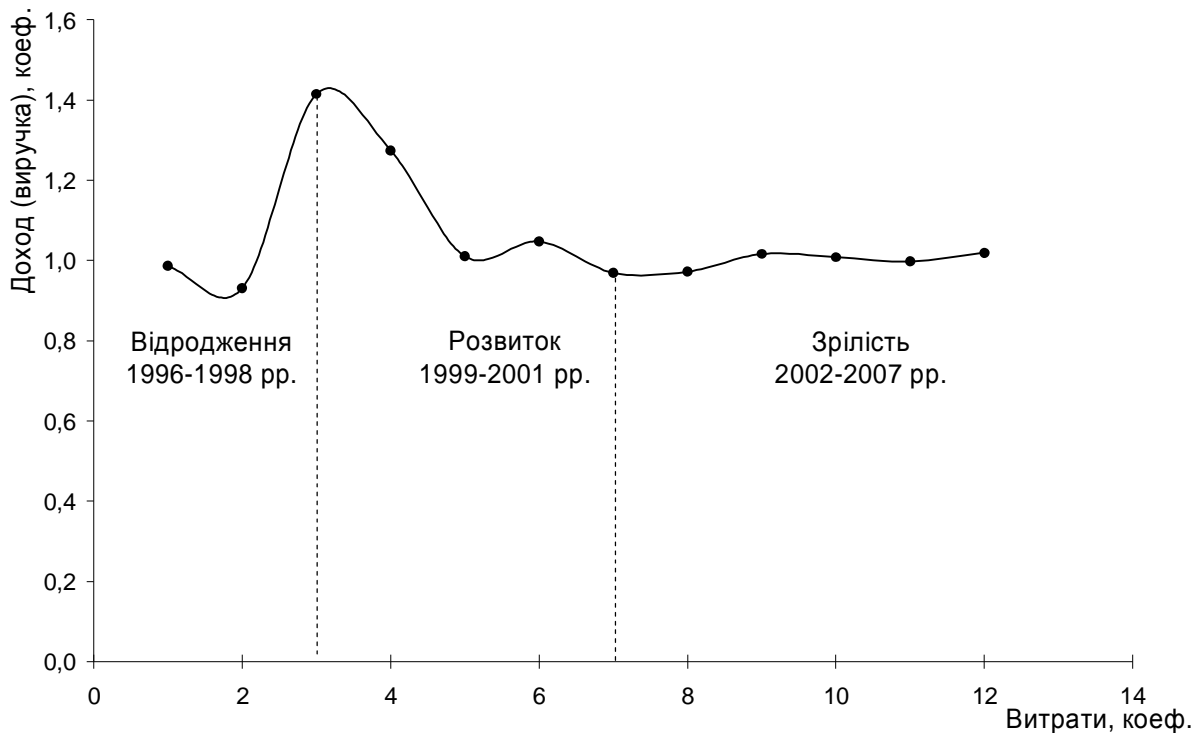

Рис. 1. Функція етапів розвитку СТОВ "Братське" Братського району у 1996-2007 рр.

Запропонована схема організаційної структури регіональної кредитної спілки, яка охоплює принципи створення, учасників, кредиторів за їхніми видами та державу.

Розроблена система здійснення санаційних заходів для кожної групи підприємств, яка включає комплекс організаційно-економічних механізмів, спрямованих на реалізацію можливостей та сильних сторін організаційних формувань. У системі економічних методів виділені: економічні важелі внутрішньосистемного характеру та важелі державного протекціонізму, який включає систему дотацій, пільгові кредити, державне бюджетування заходів "зеленої" скриньки. Такий підхід не суперечить вимогам СОТ.

Для їхнього обґрунтування використана методика визначення точки беззбитковості, система SWOT-аналізу. Комплекс можливостей та загроз оцінено з позицій їхнього впливу на підприємства з врахуванням визначення коефіцієнтів ймовірностей та можливого рівня ризикованості. Це покладено в основу обґрунтування рішень щодо: формування портфеля стратегій та тактики їхньої реалізації; розподілу функцій та відповідальності управлінського персоналу за розв'язання задач; визначення об'єктів обліку, аналізу, моніторингу та інформаційного забезпечення. На основі узагальнення точок зору авторів та наших доповнень розроблена схема формування конкурентоспроможної системи забезпечення антикризового розвитку підприємств (рис. 2).

Пристосовано до умов Миколаївської області методику оцінки регіонального інвестиційного ризику, яка враховує загрози стабільності регіону, стабільність адміністрації, соціальну стабільність, оцінку розподілу сукупного доходу в регіоні, загальний стан економіки регіону, тенденції розвитку виробництва та капітальних вкладень, динаміку інфляції та ряд зовнішньоекономічних факторів.

Запропоновані методологічні підходи та схеми підвищення індексу ступеня потенційної конкурентоспроможності підприємств як основи антикризового розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Особливості вітчизняної аграрної галузі на сучасному етапі розвитку економіки України створили необхідність у терміновому впровадженні заходів щодо її оздоровлення. Результативність діяльності сільськогосподарських підприємств у їхньому стратегічному розвитку залежить від рівня сформованості і дієвості організації та менеджменту як системи, збалансованості її основних елементів, включаючи й організаційно-економічний механізм управління антикризовими процесами. Запропонований нами підхід до антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств передбачає збалансованість компонентів інтегрованої організаційно-економічної системи антикризового розвитку з підсиленням значимості соціально-психологічних та інституціонально-структурних факторів.

2. Для забезпечення системно-комплексного формування результативного організаційно-економічного механізму антикризового розвитку обґрунтовані методичні підходи, в основу яких покладені: цільова спрямованість антикризового розвитку системи; ціна ефекту можливостей сільськогосподарських підприємств, які базуються на техніко-технологічному, біологічному, організаційно-економічному, кадровому, управлінському та інформаційному потенціалах; обґрунтованість стратегій розвитку підприємств з урахуванням їхнього фінансового стану, потенціальних можливостей, інноваційної спрямованості; пріоритетність стадії стратегічного розвитку підприємств у загальній схемі взаємодіючих процесів забезпечення ефективного функціонування підприємств; відхід від стратегії виживання через стабілізацію, орієнтацію лише на внутрішні фактори і пасивну реакцію господарських структур до стратегій розвитку через інновації, максимальне використання факторів зовнішнього середовища, активну дію підприємств; система управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур як основа забезпечення їхнього антикризового функціонування. Реалізація названих методологічних підходів потребує реорганізації існуючих організаційних структур, зміни центрів відповідальності, формування кадрового потенціалу на новій якісній основі.

3. Для розподілу кризового процесу на стадії запропоновані методичні підходи до дослідження виникнення кризи на сільськогосподарських підприємствах. Комплексний підхід до діагностики кризових процесів у господарствах виявив особливості у діяльності, стані підприємств, розвитку організаційно-економічного механізму залежно від стадії економічної кризи. Найбільш схильними до відносно швидкого подолання економічної кризи є суб'єкти господарювання, які знаходяться на стадії кризи результатів (31,3 відсоток). Вони мають високий рівень ресурсного

та організаційного потенціалу, який у поєднанні із розробленою стратегією дозволить успішно подолати наслідки кризових ситуацій та створити передумови для подальшого антикризового розвитку. Але більшість господарств знаходяться у кризі ліквідності (27,1%) та можливого банкрутства (41,7%), які характеризуються підвищеною складністю у здійсненні оздоровчих заходів.

4. З метою обґрунтування допустимих відхилень у забезпеченні нижньої межі конкурентоспроможності підприємств запропоновані методичні підходи, в основу яких покладено виробничий, технічний, біологічний, організаційний, кадровий та управлінський потенціали. Використання даних підходів дозволить встановлювати рівень ризику діяльності та рівень розвитку кризових ситуацій, а відповідно виявляти симптоми та слабкі сигнали, формувати організаційно-економічний механізм антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств.

5. Розроблена система організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств базується на системному та комплексному використанні при здійсненні суспільних дій економічних суб'єктів, спрямованих на запобігання або подолання кризи, організаційних, правових, соціально-психологічних інститутів та інституціонально-структурних утворень.

Для здійснення комплексної діагностики, виявлення причин та симптомів кризи, розроблення стратегічних планів, спрямованих на подолання кризових ситуацій, із врахуванням внутрішніх та зовнішніх особливостей сільськогосподарських підприємств сформовано організаційно-економічний механізм антикризового розвитку як інтегральна система.

6. Системний підхід до оцінки існуючого стану організаційно-економічного механізму базується на всебічній діагностиці кризового процесу, основними етапами якої є оцінка та аналіз економічного потенціалу підприємства, результативність фінансово-господарської діяльності підприємства, системи управління у поєднанні з аналізом зовнішнього середовища. При цьому розвиток кризових процесів у підприємствах необхідно розглядати у взаємозв'язку з його життєвим циклом, що сприятиме коригуванню напряму антикризового розвитку на кожному етапі.

7. Обґрунтовані основні принципи формування організаційно-економічного механізму антикризового розвитку підприємств та розроблена система інформаційної комунікації, що сприятиме реалізації синергетичного ефекту в процесі взаємодії компонентів організаційно-економічного механізму з системою управління конкурентоспроможністю.

8. Стратегії антикризового розвитку підприємств та адекватні механізми впровадження визначенні за групами у розрізі: етапів життєвого циклу, стадії економічної кризи підприємства, ресурсного потенціалу, цілей. Такий підхід дає можливість враховувати загрози, які пов'язані з кожним фактором, та використовувати для подолання кризи потенційні можливості.

Обґрунтовані пропозиції щодо розробки стратегічного плану антикризового розвитку для конкретного підприємства, який враховує етап життєвого циклу (зрілість), стадію кризи (криза ліквідності), ресурсний потенціал та потенціал менеджменту.

9. Формуванню комплексної системи антикризової діяльності підприємств сприятиме подальший розвиток інституціонально-структурних компонентів, а саме,

формальних і неформальних інститутів, правил, процедур, цінностей із врахуванням регіональних факторів, таких як: регіональна соціально-економічна політика, політика сталого розвитку регіону, регіональна виробнича інфраструктура, регіональна інституціонально-структурна компонента, інвестиційна привабливість регіону.

10. Для підвищення рівня обґрунтованості стратегій антикризового розвитку підприємств до умов вітчизняної економіки пристосовано методика оцінки регіонального інвестиційного ризику, яка враховує загрози стабільності регіону, стабільність адміністрації, соціальну стабільність, оцінку розподілу сукупного доходу в регіоні, загальний стан економіки регіону, тенденції розвитку виробництва та капітальних вкладень, динаміку інфляції та ряд зовнішньоекономічних факторів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Сіренко Н.М. Проблема банкрутства і причини її виникнення в сільському господарстві // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2001.- №3 (12). – С. 283-285.

2. Сіренко Н.М. Діагностика видів кризових процесів на підприємстві // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Том IV. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. - Вип. 186. – С. 1015-1021.

3. Сіренко Н.М. Внутрішні та зовнішні причини виникнення кризи на сільськогосподарських підприємствах // Економіка: проблеми теорії та практики. Том III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Вип. 193. – С. 856 – 860.

4. Сіренко Н.М. Інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств як запорука подолання економічної кризи // Економіка: проблеми теорії та практики. Том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Вип. 195. - С. 497 – 502.

5. Сіренко Н.М. Криза ліквідності на сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2004. - №2 (26). – С. 267-270.

6. Вишнеvsька О.М., Сіренко Н.М. Аналіз фінансового стану племінного підприємства та ознаки його стійкості // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. – Харків, 2004. – Вип. 32. – С. 71 – 75.

Тези доповіді:

7. Сіренко Н.М. Криза ліквідності на підприємстві: причини, фактори, симптоми // Праці Четвертої міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” / Ред. кол. Ступін О.Б., Александров І.О. та ін. - Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 264 – 265.

Сіренко Н.М. Організаційно-економічний механізм антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Національний аграрний університет, Київ, 2005.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних, методологічних, а також практичних питань організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону. У роботі узагальнено теоретико-методологічні підходи до формування дієвого організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств. Науково і практично обґрунтовано алгоритм дослідження економічної кризи у сільськогосподарських підприємствах з урахуванням її стадій.

Проаналізовано діяльність, здійснено діагностику кризового стану сільськогосподарських підприємств регіону. Досліджено стан організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону, при цьому враховувалися: ресурсний потенціал, потенціал менеджменту, фінансовий стан, результативність діяльності та інше. На основі визначених стадій кризи та аналізу існуючого стану організаційно-економічного механізму антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств визначено напрямки удосконалення організаційно-економічного механізму та елементи, на які буде спрямовано покращення. Обґрунтовано стратегії антикризового розвитку сільськогосподарських підприємств регіону та адекватні організаційно-економічні механізми забезпечення їхньої реалізації з урахуванням стадії кризової ситуації, життєвих циклів організації, інноваційного потенціалу підприємства.

На прикладі конкретного підприємства побудована функція життєвого циклу, яка покладена в основу обґрунтування його прогностичної антикризової діяльності, спрямованої на стратегічний розвиток.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, антикризовий розвиток, криза ліквідності, криза результатів, банкрутство, сільськогосподарські підприємства, стратегія антикризового розвитку.

Сиренко Н.Н. Организационно-экономический механизм антикризисного развития сельскохозяйственных предприятий региона. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Национальный аграрный университет, Киев, 2005.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методологических и практических вопросов организационно-экономического механизма антикризисного развития сельскохозяйственных предприятий региона на основании комплексного улучшения основных компонентов механизма.

В работе уточнена суть кризисных явлений и антикризисного развития. Охарактеризованы методологические подходы к формированию организационно-экономического механизма антикризисного развития предприятий, который рассматривается как система с основными элементами. При этом делается акцент на сбалансированность инструментов механизма с усилением значения социально-психологических и институционально-структурных факторов. Сформированный как система организационно-экономический механизм с присущими ему основными элементами дает возможность осуществлять комплексную диагностику, выявлять причины и симптомы кризиса, разрабатывать стратегические планы преодоления кризисной ситуации.

Для исследования экономического кризиса на сельскохозяйственных предприятиях разработан алгоритм, который дает возможность определить стадию кризиса (стратегический кризис, кризис результатов, кризис ликвидности, банкротство) на основании системы показателей. Системный подход к поиску резервов эффективного антикризисного развития предусматривает оценку и анализ экономического потенциала предприятия, результатов финансово-хозяйственной деятельности, системы управления в совокупности с анализом внешней среды.

В работе проанализированы деятельность сельскохозяйственных предприятий региона, состояние организационно-экономического механизма антикризисного развития, проведена диагностика кризисного состояния. При этом была установлена связь правовых, организационных аспектов управления с эффективным развитием предприятий, возможность относительно быстрого преодоления экономического кризиса предприятиями, которые находятся на стадии кризиса результатов.

Исследованием установлено, что смена организационно-правовой формы хозяйствования, как антикризисное мероприятие, приводит к изменениям взаимосвязей между подсистемами организационной структуры, а это влияет на результаты деятельности предприятий.

В диссертации обоснована методология формирования результативного организационно-экономического механизма антикризисного развития сельскохозяйственных предприятий, в основу которой положены: целевая направленность антикризисного развития системы; цена эффекта возможностей сельскохозяйственных предприятий; обоснованность стратегий развития предприятий с учетом финансового состояния; приоритетность стадии стратегического развития предприятий в общей схеме взаимодействующих процессов обеспечения эффективного функционирования предприятий; отход от стратегий выживания через стабилизацию, ориентацию только на внутренние факторы; система управления конкурентоспособностью.

Доказана необходимость развития более быстрыми темпами системы менеджмента в сравнении с внедрением технико-технологических инноваций. Поэтому возникает необходимость в реорганизации существующих организационных структур, изменении центров ответственности, формировании качественно нового кадрового потенциала. При этом делается акцент на развитие у интеграционно-кооперативных отношениях институционально-структурных компонентов: формальных и неформальных институтов, правил, процедур. Это позволит сформировать комплексную оценку антикризисной деятельности предприятий с учетом региональных факторов: социально-экономической политики, производственной инфраструктуры, инвестиционной привлекательности региона.

Для определения потенциала конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий разработана система критериев оценки его уровня, в которую вошли: потенциал системы, экономическая активность, финансовое состояние, внутрисистемные индикаторы экономического, социального и экологического развития, инновационная деятельность,

Разработана система организационных мероприятий антикризисного развития, которая включает портфель стратегий и адекватные организационно-экономические механизмы их реализации. При этом учитывался уровень социально-экономи-

ческого развития предприятия, его жизненный цикл, стадия кризиса, стратегические альтернативы.

Предложено дополнить структуру управления сельского хозяйства и продовольствия облгосадминистрации функциональными антикризисными группами, в состав которых рекомендуется вводить должности экспертов-аналитиков, финансистов, специалистов по реализации стратегий выхода с кризиса.

Разработана система осуществления санационных мероприятий, которая включает комплекс организационно-экономических механизмов, обеспечивающих реализацию возможностей и сильных сторон организационных формирований. Комплекс возможностей и угроз оценен с позиций их влияния на предприятия с учетом коэффициентов вероятности и возможного уровня риска. Это также положено в основу обоснования решений при распределении функций и ответственности управленческого персонала за решение задач, формировании портфеля стратегий и тактики реализации, определении объектов учета, анализа, мониторинга, информационного обеспечения.

На основании предложенной методики разработан стратегический план преодоления кризиса конкретным предприятием, который учитывает, кроме вышеуказанных факторов, ресурсный потенциал и потенциал менеджмента.

Улучшено методику оценки регионального инвестиционного риска, которая учитывает стабильность региона, администрации, общее состояние экономики региона, тенденции развития производства и капитальных вложений, другие факторы, что позволит повысить обоснованность выбору стратегий антикризисного развития сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, антикризисное развитие, кризис ликвидности, кризис результатов, банкротство, сельскохозяйственные предприятия, стратегия антикризисного развития.

Sirenko N.N. Organizational and Economic Mechanism of Anticrisis Development of Agricultural Enterprises in Region. - Manuscript.

The dissertation is for scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.06.01 - economy, organization and management of enterprises. – National Agrarian University, Kyiv, 2005.

The dissertation is devoted to the research of theoretical, methodological and practical questions of the organizational and economic mechanism of anticrisis development of the agricultural enterprises in the region. The generalization of the theoretical and methodological approaches as to the formation of the effective organizational and economic mechanism of anticrisis development of the agrarian enterprises has been made.

The activity of the agricultural enterprises has been analysed, diagnostics of the crisis condition of the agricultural enterprises in the region has been carried out. The efficiency of the modern organizational and economic mechanism of anticrisis development of the agricultural enterprises in the region has been estimated. On the basis of diagnostics of the crisis stage and the analysis of modern condition of the organizational and economic mechanism of anticrisis development of the agricultural enterprises, the basic directions for the improvement of the organizational and economic mechanism and

elements have been worked out, on which the improvement will be directed. The methodological approaches to the formation of the productive organizational and economic mechanism of anticrisis development as uniform integrity are reasonable, the strategy of anticrisis development of the agricultural enterprises and adequate organizational and economic mechanisms of maintenance of their realization have been developed taking into consideration the stage of the crisis situation, life cycles of organization, innovation of potential of the enterprise.

Key words: the organizational and economic mechanism, anticrisis development, crisis of liquidity, crisis of results, bankruptcy, the agricultural enterprises, strategy of anticrisis development.